

КОРПОРАТИВНІ СОЦІАЛЬНІ ІНВЕСТИЦІЇ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ТА ОЦІНКИ

Г. В. Герасименко, кандидат економічних наук

Сучасний етап розвитку суспільства вимагає посиленої уваги до соціального інвестування як цілеспрямованого вкладення ресурсів у розвиток соціальної сфери з метою отримання корисного суспільного ефекту в майбутньому. Результати соціального інвестування виявляються як у посиленні соціальної орієнтації всієї економічної системи, так і в окремих аспектах соціально-економічного розвитку, зокрема стимулюванні економічного зростання, нагромадженні людського капіталу, розвитку ринку праці, підтримці високого рівня та якості життя населення, забезпеченні державних соціальних гарантій і базових соціальних послуг, підтримці соціальної стабільності та екологічної безпеки в суспільстві. Це зумовлює актуальність і практичне значення наукових досліджень проблем соціального інвестування на сучасному етапі розвитку України.

Окремі аспекти дослідження соціальних інвестицій розглядалися у працях таких вітчизняних дослідників, як С. Бандур, Д. Богиня, І. Бондар, О. Грішнова, С. Вовканич, М. Долішній, Т. Заяць, С. Злупко, М. Карлін, Ю. Краснов, І. Курило, В. Куценко, Е. Лібанова, Л. Лісогор, О. Макарова, В. Онікієнко, С. Пирожков, У. Садова, Л. Семів, В. Стещенко, Л. Шевчук та ін. Проте наразі не існує загальновизнаних підходів до трактування поняття «соціальні інвестиції», недостатньо розроблені теоретико-методологічні засади досліджень проблем соціального інвестування. Це зумовлює потребу в подальших наукових досліджень у цій сфері.

Тому метою даного дослідження є розвиток теоретико-методологічних засад дослідження соціальних інвестицій, аналіз стану та особливостей соціального інвестування на корпоративному рівні в Україні.

Поняття «інвестиції» є надто широким для єдиного та вичерпного визначення. В різних розділах економічної науки та різних сферах практичної діяльності його зміст має свої особливості. Найбільш узагальненим є визначення, в якому інвестиції розуміють як поточні вкладення фінансових, інтелектуальних і матеріально-технічних засобів з метою одержання прибутку або іншого бажаного соціально-економічного ефекту в майбутньому.

Соціальні інвестиції слід відрізнити від економічних, які спрямовуються безпосередньо на розширення виробництва, оновлення його матеріально-речових засобів, підвищення технічного рівня, зростання продуктивності праці. Очевидно, що вигоди від соціальних інвестицій не обмежуються фінансовими потоками, а мають зовнішні ефекти: соціальні, психологічні, культурні, етичні та інші, які досить складно кількісно оцінити.

Поряд з такими суб'єктами соціального інвестування, як держава, домогосподарства та фізичні особи, важливим джерелом інвестицій у соціальну сферу є підприємства різних форм власності. При цьому мотивація та цілі соціального інвестування різних суб'єктів можуть значно відрізнятися. Якщо для держави завдання соціального інвестування полягають у підвищенні якості життя населення за рахунок розширення можливостей економічного зростання та людського розвитку, то для комерційних підприємств та фізичних осіб основним мотивом інвестування, в тому числі соціального, є отримання прибутку. Економічна вигода від соціальних інвестицій визначається тим, наскільки знижуються витрати виробництва, підвищується продуктивність праці, знижуються втрати від тимчасової непрацездатності співробітників, підвищується забезпеченість

кваліфікованими спеціалістами, знижуються санкції та штрафні платежі (зумовлені впливом на навколишнє середовище). Наприклад, вкладення в екологічну безпеку виробництва, яких вимагають місцеві громади, компенсуються за рахунок зниження професійної захворюваності, підвищення продуктивності праці, підвищення політичної та соціальної стабільності на територіях присутності, зміцнення репутації тощо. З іншого боку, корпоративні соціальні інвестиції можуть забезпечувати тривалий соціальний ефект завдяки покращанню якості життя працівників, створенню позитивного іміджу компанії у стратегічній перспективі, запровадженню ресурсозберігаючих технологій.

Тому наразі соціальні інвестиції на рівні підприємства розглядаються вже не просто як вкладення в персонал компанії, що мають на меті підвищення його освітнього рівня та кваліфікації з метою зростання продуктивності праці або забезпечення працівників «соціальними пакетами» (що асоціюється з витратами на робочу силу), а спрямовані на підвищення якості життя працівників, їх усебічний розвиток [2]. Саме тому, як зазначає російський економіст В. Н. Якимець [3], соціальні інвестиції сьогодні тісно пов'язуються з такими поняттями як «соціальна відповідальність бізнесу», «корпоративна соціальна відповідальність» тощо. Соціально відповідальне інвестування – це процес прийняття інвестиційних рішень, який враховує у рамках традиційного фінансового аналізу соціальні й екологічні наслідки інвестицій. Він базується на дослідженні та виокремленні в якості прийнятних об'єктів для інвестування компаній, що задовольняють певні критерії корпоративної відповідальності (corporate social responsibility – англ.), тобто відкрита та прозора ділова практика, яка заснована на етичних цінностях, повазі до власних співробітників, акціонерів і споживачів, а також піклуванні про навколишнє середовище. Так, згідно з визначенням Російської асоціації менеджерів, корпоративна соціальна відповідальність – це добровільний внесок бізнесу до розвитку суспільства в соціальній, економічній та екологічній сферах, що безпосередньо пов'язаний з основною діяльністю компанії

та виходить за рамки визначеного законодавством мінімуму [4, с. 24].

Саме тому актуалізується визначення соціальних інвестицій бізнесу як матеріальних, технологічних, управлінських або інших ресурсів, а також фінансових засобів компанії, що спрямовуються за рішенням керівництва на реалізацію соціальних програм, розроблених із урахуванням інтересів основних внутрішніх і зовнішніх зацікавлених сторін у припущенні, що в стратегічному відношенні компанія отримає певний (хоча і не завжди і не просто вимірюваний) соціальний і економічний ефект [4, с. 9].

Досліджуючи соціальні інвестиції бізнесу, доцільно виділяти серед них універсальні, внутрішні та зовнішні. Якщо внутрішні соціальні інвестиції спрямовуються на поліпшення якості життя співробітників компанії, то зовнішні – на розвиток місцевих громад, захист навколишнього середовища, участь у вирішенні суспільно вагомих завдань на регіональному та загальнонаціональному рівні (табл.). Основними напрямками останніх соціальних інвестицій є соціальна допомога незахищеним групам населення, екологічні проекти та заходи, підтримка інститутів культури та мистецтва, спорту, освітні проекти, підтримка місцевого самоуправління та соціальної інфраструктури, громадських ініціатив і талановитої молоді тощо. Частина цих програм має виключно благочинний характер, проте впродовж останнього часу все більше компаній розглядають проекти та програми в соціальній сфері як інвестиційні. На відміну від спонсорства та меценатства, які мають разовий та спонтанний характер, соціальні інвестиції є регулярними, стратегічними та плануються в бюджеті кампаній заздалегідь. Прикладом універсальних соціальних інвестицій є вкладення підприємств у розвиток і підтримку добросовісної ділової практики.

У цілому, соціальні інвестиції українських компаній у більшій мірі спрямовані на внутрішні програми, метою яких є розвиток власного людського потенціалу та задоволення потреб співробітників. Аналогічна ситуація характерна і для інших пострадянських країн. Так, за даними вибіркового обстеження Росій-

ської асоціації менеджерів, до 90 % соціальних інвестицій бізнесу спрямовані на реалізацію внутрішніх програм (з них: на розвиток персо-

налу – 52,3 %, на ресурсозбереження – 17, на охорону здоров'я – 12,6), тоді як лише 10 % призначені на розвиток місцевих громад [4, с. 11].

Таблиця

Класифікація корпоративних соціальних інвестицій

Внутрішні соціальні інвестиції	Зовнішні соціальні інвестиції
1. Інвестиції в розвиток персоналу: - підвищення кваліфікації та професійний розвиток; - охорона здоров'я; - підвищення безпеки праці; - додаткові соціальні гарантії працівникам і пенсіонерам; - забезпечення житлом; - мобільність; - можливості гармонійного розвитку та дозвілля, оздоровлення та відпочинку	1. Інвестиції в розвиток місцевих громад: - розвиток монопрофільних населених пунктів; - розвиток інфраструктури населених пунктів; - розвиток науки, освіти, технологій та інновацій; - підтримка культури та спорту; - збереження національно-культурної самобутності населення, що проживає в місцевих спільнотах; - розвиток місцевого самоврядування; - благодійна допомога вразливим верствам населення
2. Ресурсозбереження	2. Охорона навколишнього середовища
Універсальні соціальні інвестиції: - видатки на підтримку добросовісної ділової практики	

На сучасному етапі серед корпоративних соціальних інвестицій доцільно розрізнити базові (або обов'язкові) та додаткові (добровільні) інвестиції, які здійснюються за рішенням керівництва підприємств. Так, до базових соціальних інвестицій належать відрахування на соціальні заходи, що включають сплату внесків за програмами загальнообов'язкового соціального страхування, видатки на забезпечення належних умов праці. Додаткові соціальні інвестиції включають видатки на підвищення кваліфікації та освітні програми для співробітників, їх оздоровлення та відпочинок, фінансування додаткових соціальних гарантій, забезпечення житлом, програми недержавного медичного страхування тощо.

Детальний аналіз стану соціального інвестування в Україні ускладнюється непрозорістю інформаційної політики вітчизняних компаній, тобто неповнотою їх звітності щодо фінансових вкладень у реалізацію соціальних програм різного типу. Найбільш повне статистичне забезпечення характеризує стан сплати обов'язкових соціальних видатків, що здійснюються відповідно до чинного законодавства. Станом на 2009 р. на такі заходи роботодавцями сумарно спрямовується до 37,51 % загального фонду оплати праці; з них основна частина припадає на фінансування заходів, пе-

редбачених системою пенсійного страхування (89,4 %), значно менше – на соціальне страхування у через тимчасову втрату працездатності (4,7 %), на випадок безробіття (3,2 %) та від нещасних випадків (2,7 %) [5].

За даними національного рахунку вторинного доходу [6], сукупні внески підприємств на соціальне страхування в економіці України становили 75,8 млрд грн у 2007 р.; з них 71,2 млрд грн були сплачені сектором загального державного управління, 4,4 млрд грн – нефінансовими корпораціями, які займаються ринковим виробництвом товарів і послуг, 179 млн грн – фінансовими корпораціями, що спеціалізуються на фінансово-посередницькій діяльності (банки, страхові компанії).

Оцінити масштаби корпоративних видатків на освітні програми дозволяють показники підготовки фахівців з вищою освітою та післядипломного навчання, що здійснюються за рахунок коштів підприємств. Так, лише менше 1 % студентів вищих навчальних закладів усіх рівнів акредитації навчалися за рахунок коштів юридичних осіб та центральних органів виконавчої влади упродовж 2008/2009 н. р. (відповідно лише 14,2 тис. осіб). Водночас з 290,1 тис. осіб, що були навчені новим професіям упродовж 2008 р., на виробництві навча-

лися 75,8 %, а з 1 022 тис. осіб, що підвищили кваліфікацію в цьому ж році, – 52,1 % [6].

Ситуація з аналізом «додаткових» соціальних інвестицій значно ускладнюється внаслідок інформаційної непрозорості більшості вітчизняних компаній. Існує цілий ряд об'єктивних причин, які зумовлюють небажання підприємств оприлюднювати звітність про реалізацію власних соціальних програм. До таких чинників належить можливість конфлікту інтересів інвесторів (власників), що зацікавлені в отриманні максимального прибутку, та менеджерів-керівників, які прагнуть реалізувати соціальні програми з метою підвищення стратегічної привабливості компанії. Крім того, висвітлення значних обсягів соціальних інвестицій може створити уявлення про наявність надвеликих «прихованих» прибутків і призвести до підвищеного інтересу податкових органів і посилення фіскального тиску на підприємство. Важливим чинником є і ризик посилення соціальної напруги у суспільстві внаслідок незадоволення малозабезпечених верств населення кращими стандартами життя працівників певних компаній.

Доволі незначна частка вітчизняних компаній залучені до соціально відповідального бізнесу в Україні; як правило, вони представлені найбільшими підприємствами в національному масштабі. Водночас для провідних зарубіжних компаній практика оприлюднення даних про власні соціальні проекти та ініціатив є звичною. Одним із сучасних видів звітності компаній про реалізацію їх соціальних програм і суспільно корисну діяльність є GRI (Global Reporting Initiative – англ.) – глобальна ініціатива зі звітності, що була створена 1997 р. Коаліцією за екологічно свідомий бізнес з метою моніторингу ряду критеріїв щодо економічної, екологічної та соціальної результативності компаній.

Отже, регулярний моніторинг та оцінка соціальних інвестицій підприємств є необхідною передумовою раціоналізації всієї системи соціального інвестування – як на рівні окремих підприємств і галузей, так і на загальнонаціональному рівні. Аналіз стану соціального інвестування та його пріоритетів дозволить не лише підвищити ефективність витрачання

ресурсів на соціальні цілі, а й виявити поточні проблеми в цій сфері, привернути суспільну увагу до практики соціально відповідального ведення бізнесу. Позитивні сторони такої практики вже усвідомлюються багатьма вітчизняними компаніями, оскільки інвестування коштів на реалізацію соціальних програм підпорядковується не лише досягненню конкретної «іміджевої» мети, а також є складовою довгострокового стратегічного розвитку.

Людський капітал, сформований у результаті соціальних інвестицій і накопичений людиною певний запас здоров'я, знань, навичок, спроможностей, мотивацій, що доцільно використовуються в тій чи іншій сфері суспільного відтворення, сприяє зростанню продуктивності праці й ефективності виробництва і таким чином впливає на економічний розвиток країни і поліпшення якості життя населення. Тому політика щодо сприяння корпоративному соціальному інвестуванню повинна стати самостійним напрямком регулятивної функції держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лавров В. Что такое «социальные инвестиции»? / В. Лавров, Н. Кричевський [Електронний ресурс] // Агентство политических новостей. – 2006. – 16 февр. – Режим доступу : <http://www.apn.ru/publications/article1776.htm>
2. Гавкалова Н. Л. Формування та використання інтелектуального капіталу / Н. Л. Гавкалова, Н. С. Маркова. – Х. : вид-во ХНЕУ, 2006. – 252 с.
3. Якимец В. Н. Социальные инвестиции российского бизнеса: механизмы, примеры, проблемы, перспективы. Труды института системного анализа Российской академии наук / В. Н. Якимец. – М. : ИСА РАН, 2005. – Т. 18. – 184 с.
4. Доклад о социальных инвестициях в России за 2004 год / под общ. ред. С. Е. Литовченко. – М. : Ассоциация Менеджеров, 2004. – 80 с.
5. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування та пенсійне забезпечення у цифрах і фактах у 2008 р. – К. : М-во праці та соц. політики України ; Пенсійний фонд, 2009. – 58 с.
6. Офіційний веб-сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>